

УДК 338.48

Юхновська Ю. О.

*кандидат економічних наук, доцент,
докторант кафедри «Фінанси та економічна безпека»
Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту
імені академіка В. Лазаря*

Yukhnovska Yulia

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, PhD Student
Dnipropetrovsk National University of Railway Transport
named after Academician V. Lazarya*

ДОСЛІДЖЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ ЗАПОРІЗЬКОГО РЕГІОНУ

Анотація. Досліджено основні публікації вітчизняних та іноземних науковців щодо тенденції розвитку туристичної галузі України та Запорізького регіону. Визначено роль туристичної галузі в економіці Запорізького регіону. З метою оцінки впливу різноманітних факторів на зміни туристичної галузі Запорізького регіону було досліджено суб'єктів туристичної діяльності регіону, розподіл туристів, обслуговуваних туристичними організаціями, за метою поїздки та видами туризму Запорізького регіону, санаторно-курортні та оздоровчі заклади Запорізького регіону, колективні засоби розміщування регіону. Проаналізовано основні показники діяльності туристичної галузі Запорізького регіону. Встановлено, основні проблеми та пріоритетні напрями розвитку туристичної галузі Запорізького регіону в умовах глобалізації та євроінтеграції.

Ключові слова: туризм, туристична діяльність, туристи, екскурсанти, туристичний потік, санаторно-курортні заклади, колективні засоби розміщення.

Вступ та постановка проблеми. Розвиток туристичної галузі в економіці країни та її регіонів особливо актуальний, оскільки саме завдяки туристичній галузі можна поліпшити соціально-економічну ситуацію загалом, адже він за рахунок свого мультиплікативного ефекту може забезпечувати зростання доходів та покращення показників господарювання у багатьох видах економічної діяльності. Зокрема, туристична галузь підтримує майже 50 суміжних галузей, один турист дає роботу 10 особам, а створення одного робочого місця в туризмі у 20 разів дешевше, ніж у промисловості.

Дослідження впливу туристичної галузі на економіку країни та її регіонів свідчить про важливість розвитку туристичної галузі в світовій економіці, економіці України та регіонів зокрема.

Дослідження цього питання проводяться постійно різними світовими та вітчизняними дослідниками, але вони різняться і навіть суперечать одне одному.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблемних питань розвитку туристичної галузі та питанням щодо оптимізації туристичної діяльності в регіонах України займалися такі вчені, як: М.В. Вачевський, В.С. Боголюбов, П.В. Гудза, М.І. Долішній, Т.А. Дьорова, Л.П. Дядечко, М.А. Жукова, І.Б. Зазгарская, В.Ф. Кифяк, Ф.Ф. Мазур, М.П. Мальська, П.О. Масляк, О.І. Мілашовська, О.В. Пендерещкий, А.А. Самойленко, Т.Г. Сокол, В.І. Стафійчук, М.Й. Рутинський, Л.Т. Шевчук, А.Д. Чудновский та інші.

Незважаючи на значну ступінь вивченості проблем розвитку діяльності туристичної галузі країни та

окремих регіонів, різних аспектів її впливу на національному рівні, питання впливу туристичної галузі на економічний розвиток окремих регіонів залишається маловивченим.

Метою статті є дослідження сучасного стану та особливостей розвитку туристичної галузі Запорізького регіону, а також її впливу на економічний розвиток регіону.

Результати дослідження. Запорізька область є одним із головних центрів розвитку економічного, виробничо-технологічного й інтелектуального потенціалу України. Область має давню історію і багату культурну спадщину.

Сформований нині результативний імідж області розглядається як цінний ресурс для подальшого всебічного розвитку регіону. Цей ресурс складається з багатьох елементів, які у гармонійному поєднанні є тими конкурентними перевагами, що дають змогу області обійняти провідні позиції серед інших регіонів України в економічному розвитку та залученні інвестицій.

Важливим показником розвитку туристичного потенціалу в Запорізькій області може бути обсяг туристичного потоку, що кількісно відображує фактичне перебування туристів на цій території (табл. 1).

У 2017 р. на території Запорізької області здійснювали туристичну діяльність 160 суб'єктів (63 юридичні особи та 97 фізичних осіб-підприємців), послугами яких скористалися 47,7 тис. туристів та екскурсантів [1], тоді як у 2016 р. працював 161 суб'єкт туристичної діяльності, що надали послуги 40,4 тис. туристам та екскурсантам [1].

За 2011–2015 рр. кількість туристів значно зменшилася. У 2015 році спостерігається найнижчий рівень відвідування туристами Запорізького регіону – майже в 2 рази менше, ніж у 2011 році. Такий спад туристичного потоку пояснюється загальноекономічним спадом, політичною нестабільністю та бойовими діями на сході країни.

Важливе значення має структура туристичного потоку залежно від виду туристів та мети їхніх поїздок (табл. 2).

Найбільша кількість туристів відвідує Запорізький регіон із метою дозвілля та відпочинку – 95%. Службові, ділові поїздки та поїздки на навчання здійснюють лише 1,8% туристів, а з метою лікування – лише 0,3% туристів.

Вказані особливості туристичного потоку негативно впливають на розвиток санаторно-курортного напрямку туристичної галузі Запорізького регіону, приводять до деградації і старіння лікувальної інфраструктури.

Іноземні туристи Запорізького регіону займають незначну частку туристичного потоку: 3% у 2011 році та 1,9% у 2013 році. У 2015 році був зареєстрований лише 31 іноземний турист, що становить 0,2% від загальної кількості туристів (рис. 1).

Україна втрачає мільйони гривень, створюючи додаткові труднощі для іноземних туристів. Крім того, втрачаються також тисячі потенційних робочих місць. Згідно з даними Всесвітньої туристської організації, для обслуговування одного іноземного туриста в середньому необхідно 9 осіб [3].

За 2012–2016 рр. значно зменшилася кількість внутрішніх туристів і екскурсантів: у 4 рази у 2012 р. проти 2011 р. (з 24 723 до 6333 осіб), у 3 рази у 2014 р. (з 24 723 до 7291 осіб) відповідно та в 5 разів у 2015 році (з 24 723 до 4571 осіб) [2].

У Запорізькій області успішно функціонує туристично-інформаційний центр, який володіє всією інформацією щодо наявного туристичного потенціалу.

Нині мережа санаторно-курортних, туристично-рекреаційних та готельних закладів області нараховує 243 об'єкти, з яких 24 – санаторії та пансіонати з лікуванням та санаторії-профілакторії (10%), 213 – бази та інші заклади відпочинку (88%), 6 – будинки і пансіонати відпочинку (2%) (табл. 3).

Таблиця 1

Загальна характеристика суб'єктів туристичної діяльності у Запорізькому регіоні [1]

	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.
Кількість суб'єктів туристичної діяльності ¹ , з них:	166	160	250	231	140	161	160
- кількість туроператорів ²	17	14	13	10	7	7	5
- кількість турагентів ¹	143	141	231	217	124	147	147
- кількість суб'єктів, що здійснюють екскурсійну діяльність ¹	6	5	6	4	9	7	8
Кількість туристів, обслуговуваних туроператорами та турагентами ¹ , з них	60055	35428	54415	39010	30922	40376	47675
- обслуговуваних туроператорами	18875	7054	5203	3880	2648	1774	925
- обслуговуваних турагентами	41180	28374	49212	35130	28274	38602	46750

¹ У загальній кількості враховані юридичні особи та фізичні особи-підприємці

² Юридичні особи

Таблиця 2

Розподіл туристів, обслуговуваних туристичними організаціями, за метою поїздки та видами туризму Запорізького регіону [1]

Рік	Обслуговано туристів, усього	У тому числі за метою поїздки						З них діти віком 0–17 років
		службова, ділова, навчання	дозвілля, відпочинок	лікування	спортивний туризм	спеціалізований туризм	інші	
2011	60055	2105	53357	3949	100	419	125	9806
2012	35428	491	32928	1200	788	-	21	4190
2013	54415	941	52153	1069	239	-	13	7993
2014	39010	440	38266	296	6	-	2	5424
2015	30922	568	30266	88	-	-	-	4079
2016	40376	280	39138	958	-	-	-	7013
2017	47675	297	47295	83	-	-	-	7986

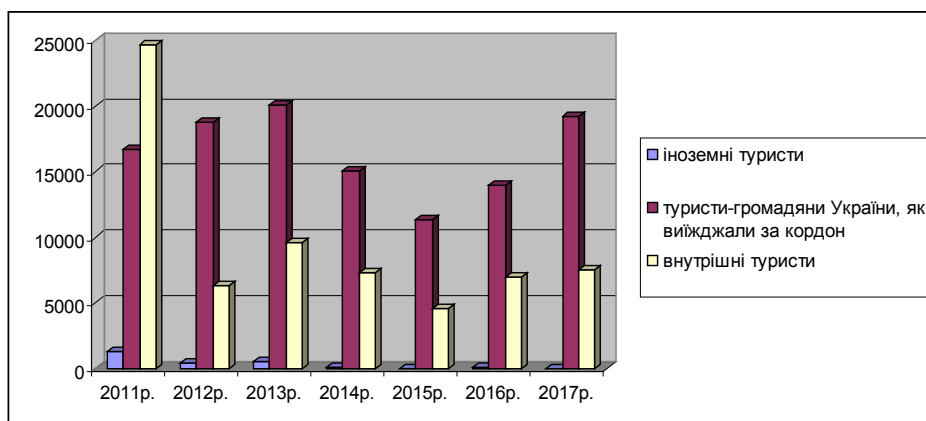

Рис. 1. Туристичні потоки Запорізького регіону, 2011–2017 рр., осіб [1]

Проаналізувавши кількість колективних засобів розміщення Запорізького регіону (табл. 4), можна дійти висновку, що суттєво кількість за 2011–2017 рік не змінилася. Порівнюючи 2011 рік з 2014 роком, бачимо зростання з 312 до 355 одиниць (13%), у 2015 році відбулося зменшення колективних засобів розміщення на 44 одиницю (13%), а вже за період 2015–2017 рр. відбулося зростання з 311 до 374 одиниць (20%).

Зростання кількості колективних засобів розміщення з 2011 р. до 2014 р. дало змогу збільшити кількість розміщених осіб на 2368 осіб, з 26 3100 осіб у 2011 р. до

28 3468 осіб у 2014 році, у 2015 році бачимо спад порівняно з 2014 р. кількості осіб, що перебували у колективних засобах розміщення, на 21 503 особи, а вже за період 2016–2017 рр. ситуація поліпшилася: кількість осіб збільшилася з 261 965 до 319 594 особи (21%). [1]. Найбільшу кількість осіб було розміщено у спеціалізованих засобах розміщення у 2017 році – 64,3%.

Далі проаналізуємо основні показники діяльності туристичної галузі Запорізького регіону (таблиця 5).

Прямий вплив туризму на економіку регіону – це результат доходів туриста на купівлю послуг і товарів

Таблиця 3

Санаторно-курортні та оздоровчі заклади Запорізького регіону [1]

	Санаторії та пансіонати з лікуванням		Санаторії-профілакторії		Будинки і пансіонати відпочинку		Бази та інші заклади відпочинку	
	всього	у них ліжок, тис.	всього	у них ліжок, тис.	всього	у них місць, тис.	всього	у них місць, тис.
2011	18	5,3	17	1,5	8	0,7	176	24,9
2012	19	5,4	13	1,5	8	1,2	186	21,5
2013	19	5,4	12	1,2	7	1,1	194	21,9
2014	19	5,9	12	1,3	8	1,2	191	22,3
2015	17	6,1	10	1,1	6	1,0	192	20,8
2016	17	6,2	9	1,0	6	0,8	230	25,1
2017	15	5,9	9	1,0	6	0,8	213	24,5

Таблиця 4

Колективні засоби розміщення Запорізького регіону [1]

Рік	Кількість колективних засобів розміщення, од.			Кількість місць, од.			Кількість осіб, що перебували у колективних засобах розміщення, осіб		
	усього	у тому числі		усього	у тому числі у		усього	у тому числі у	
		готелів та аналогічних засобів розміщення	спеціалізованих засобів розміщення		готелях та аналогічних засобах розміщення	спеціалізованих засобах розміщення		готелях та аналогічних засобах розміщення	спеціалізованих засобах розміщення
2011	312	116	196	32591	6091	26500	263100	91708	171392
2012	315	89	226	35688	6098	29590	302159	93618	208541
2013	358	126	232	35805	6189	29616	287319	103322	183997
2014	355	125	230	37652	6956	30696	283468	105378	178090
2015	311	86	225	35131	6045	29086	261965	91491	170474
2016	376	114	262	39690	6611	33079	309505	102085	207420
2017	374	131	243	39540	7373	32167	319594	114099	205495

Таблиця 5

Основні показники діяльності туристичної галузі Запорізького регіону [1]

Показник	Рік							2017 р.у % до					
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Кількість обслугованих туристів, тис. осіб	60055	35428	54415	39010	30922	40376	47675	79,4	134,6	87,6	122,2	154,2	118,1
Вартість реалізованих туристичних путівок, тис. грн.	13715,9	24005,1	28721,1	20025,5	18711,9	136140,3	491930,7	3586,6	2049,3	1712,8	2456,5	2628,9	361,3
Витрати на послуги сторонніх організацій, що використовуються під час виробництва туристичного продукту, тис. грн.	3558,1	7697,1	4197,2	1657,1	1612,7	2537,7	1466,4	41,2	19	34,9	88,5	90,9	57,8
Дохід від надання туристичних послуг, тис. грн.	165497,4	172258,3	258295,5	248750,2	264616,5	378130	33133	20	19	12,8	13,3	12,5	8,8

туризму. Це треба розуміти як результат вкладу грошей туристами у туристичні підприємства, матеріальне забезпечення працівників туристичної індустрії і створення нових робочих місць [4].

Отже, за останні 7 років кількість обслугованих туристів зменшилася на 12 380 осіб і досягла у 2017 році 47 675 осіб.

Крім прямого впливу туристичних витрат на розвиток регіону країни, є також побічний (непрямий) вплив, або «ефект мультиплікатора», який починає діяти під час циркуляції туристичних витрат у регіоні. Отже, вкладаючи кошти у сфери, причетні до створення туристичного продукту, туристична діяльність стимулює розвиток інших галузей національної та регіональної економіки: будівництва, торгівлі, сільського господарства, виробництва товарів широкого вжитку, транспорту, зв'язку тощо [4].

Слід зауважити, що витрати суб'єктів туристичної діяльності Запорізького регіону на послуги сторонніх організацій, які використовуються під час виробництва туристичного продукту, за 2011–2017 рр. зменшилися на 2091,7 тис. грн., з 3558,1 до 1466,4 тис. грн. відповідно. Зазначені тенденції можуть свідчити про розширення кооперації підприємств різних галузей під час виробництва туристичного продукту в Запорізькому регіоні.

За 2011–2017 рр. дохід туристичних підприємств – надходження від продажу туристам послуг і товарів – зменшився на 132 364,4 тис. грн., з 165 497,4 до 33 133 тис. грн. [1]. Зазначимо, що значна негативна тенденція зменшення доходів від надання туристичних послуг спостерігалася в 2016–2017 рр. Позитивна тенденція зростання доходів від надання туристичних послуг спостерігалася тільки в 2012–2013 рр., коли доходи туристичних підприємств зросли на 10%, з 165 497,4 до 172 258,3 тис. грн. у 2012 році, та на 15% у 2013 р. проти до 2012 р. У наступні роки відбувалося значне зниження доходів підприємств туристичної галузі Запорізького регіону.

Вчасний аналіз туристичного потоку Запорізької області дасть змогу запропонувати низку заходів для приваблення іноземних туристів та підвищення туристичного рейтингу на внутрішньому ринку країни.

Висновки. Запорізька область, маючи великий туристичний потенціал, повинна виходити на світовий ринок туризму, тим самим залучаючи іноземних туристів та інвесторів. Розвиток курортно-туристичної сфери в регіоні приведе до збільшення доходів, що надходять у регіональні і місцеві бюджети, що покращить рівень життя населення. Крім того, це позитивно позначиться на зростанні попиту на продукцію місцевої промисловості, збільшенні об'єктів туризму, стані кон'юнктури у будівництві та інфраструктурі в регіоні, дасть змогу вирішувати проблеми зайнятості й екології.

Наявності у Запорізькій області унікальних туристичних ресурсів та створення на їх основі туристичних продуктів не досить для досягнення успішного розвитку туристичної галузі. Ключовим моментом є забезпечення інформованості туриста про те, які продукти є в області та як їх можна отримати. Від наявності туристичної інформації залежить, яким чином турист використає свій вільний час на території області, що забезпечить задоволення його потреб, вплине на загальне позитивне враження від поїздки та бажання здійснити наступні подорожі в Запорізькій області.

Оцінка потенціалу туристичних ресурсів свідчить, що Україна має перспективу поживлення санаторно-курортного лікування та оздоровлення. Це могутній потенціал розвитку міжнародного і вітчизняного оздоровлення і туризму, які є прибутковими галузями в економіці багатьох країн.

Список використаних джерел:

1. Туристична діяльність в Україні у 2011–2017 роках : статистичний бюлетень. Офіційний сайт державної служби статистики України [Електронний ресурс]. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 11.07.2019).
2. Туристичні потоки Запорізької області. [Електронний ресурс]. URL: <http://www.uz.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 08.07.2019).
3. Україна у цифрах у 2014 році : статистичний збірник / Державна служба статистики України. Київ, 2015. 239 с.
4. Школа І.М. Менеджмент туристичної індустрії [Електронний ресурс] : навчальний посібник. ЧТЕІ КНТЕУ. Чернівці, 2003. 662 с. URL: <http://buklib.net/books/22018> (дата звернення: 07.07.2019).

References:

1. Turystychna dijialnistj v Ukrajinі u 2011–2017 rokakh : Statystychnyj bjuletenj. Oficijnyj sajт derzhavnoji sluzhby statystyky Ukrajinj. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (accessed 11 July 2019). (in Ukrainian)
2. Tourist flows of the Zaporizhzhya region. Available at: <http://uz.ukrstat.gov.ua> (accessed 08 July 2019). (in Ukrainian)
3. Ukraina u tsyfrakh u 2014 rotsi [Ukraine in numbers in 2014] (2015). Konsultant. Kiev, 239 p. (in Ukrainian)
4. Shkola I.M. (2003). Menedzhment turystychnoi industrii [Management of the tourism industry], tutorial. ChTEI KNTEU. Chernivtsi, 662 p. Available at: <http://buklib.net/books/22018> (accessed 07 July 2019). (in Ukrainian)

ИССЛЕДОВАНИЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ТУРИСТИЧЕСКОЙ ОТРАСЛИ ЗАПОРОЖСКОМ РЕГИОНЕ

Аннотация. Исследованы основные публикации отечественных и зарубежных ученых о тенденции развития туристической отрасли Украины и Запорожского региона. Определена роль туристической отрасли в экономике Запорожского региона. С целью оценки влияния различных факторов на изменения туристической отрасли Запорожского региона были исследованы субъекты туристической деятельности региона, распределение туристов, обслуженных туристическими организациями, по цели поездки и видам туризма Запорожского региона, санаторно-курортные и оздоровительные заведения Запорожского региона, коллективные средства размещения региона. Проанализированы основные показатели деятельности туристической отрасли Запорожского региона. Установлены основные проблемы и приоритетные направления развития туристической отрасли Запорожского региона в условиях глобализации и евроинтеграции.

Ключевые слова: туризм, туристическая деятельность, туристы, экскурсанты, туристический поток, санаторно-курортные учреждения, коллективные средства размещения.

INVESTIGATION OF ACTIVITIES OF THE TOURIST DEPARTMENT OF THE ZAPORIZHZHYA REGION

Summary. The main publications of domestic and foreign scientists concerning the tendencies of the tourism industry in Ukraine and the Zaporizhzhya region are investigated. The role of the tourism industry in the economy of the Zaporizhzhya region has been determined. In order to assess the impact of various factors on the changes in the tourist industry of the Zaporizhzhya region, the subjects of tourist activity of the region, distribution of tourists served by tourist organizations for the purpose of travel and types of tourism of the Zaporizhzhya region, sanatorium and health improvement events of the Zaporizhzhya region, collective means of placement of the region were investigated. The main indicators of the tourism industry in the Zaporizhzhya region are analyzed. The study of the influence of the tourism industry on the economy of the country and its regions shows the importance of the development of the tourism industry in the world economy, the economy of Ukraine and the regions in particular. The main problems and priority directions of development of tourist industry of Zaporizhzhya region in the conditions of globalization and European integration are established. The presence in the Zaporozhye region of unique tourist resources and the creation of tourism products on their basis is not enough to achieve the successful development of the tourist industry. The key point is to provide tourist information about what products are in the area and how they can be obtained. The availability of tourist information depends on how the tourist will use his free time in the region, which in turn will meet his needs, will affect the overall positive impression of the whole trip and the desire to make further travels in the Zaporozhye region. Thus, the Zaporizhzhya region, having such a tourist-recreational potential, should enter the world tourism market, thereby attracting foreign tourists and investors. The development of the resort and tourism sector in the region will increase the incomes coming into the regional and local budgets and thus improve the standard of living of the population. In addition, this will have a positive impact on the growth of demand for local products, increase of tourism facilities, state of the art in construction and infrastructure in the region, will solve the problems of employment and ecology.

Key words: tourism, tourist activity, tourists, sightseeing tourists, tourist flow, sanatorium and resort establishments, collective accommodation facilities.